

לתולדותיו של מרכז התורה בפרובנס *

ראשית התיישבותם של יהודים בפרובנס נעוצה, לפי האגדה, שיש בה, ללא כל ספק, יסודות היסטוריים, עוד בתקופה שלאחר חורבן בית שני. אולם עדויות בעלות ערך היסטורי מוחלט על מציאות יהודים בפרובנס ישנן רק מן המאה הרביעית לספירתם ואילך. בתקופה זו היו ישובים יהודיים בנרבונה וגלילותיה, בארלדי, באביניון ובעוד מקומות שבפרובינציא הרומאית — מכאן השם פרובינציא-פרובנס — שבגליא הדרומית. היהודים בארץ זו, מתחילה תחת שלטון הרומאים ומן המאה החמישית ואילך תחת שלטון הוויגוטים, חיו, בדרך כלל, חיי שלווה ואמידות. הם היו בעלי אחוזות ומשקים גדולים וגם עסקו במסחר. ההגבלות הרשמיות, שמקורן בחוקי רומא-ביצנץ, לא הוגשמו בתיי יום יום, אלא לעתים נדירות ביותר.

אולם מסוף המאה השישית, עם התגברות השפעת הנצרות, החלה תקופה של גזירות רעות על היהודים. רבו ההגבלות, שהיה בהן משום השפלה ודחיקת-רגל מעמדותיהם המדיניות והכלכליות. במשך המאה השביעית הורע מצבם עוד יותר והגיעו הדברים לידי כך, שיהודי נרבונה, מתוך מרי תייהם, העזו אפילו לתמוך במורדים במלך הוויגוטי וומבה. על חייהם הרוחניים של יהודי פרובנס במשך כל הדורות הללו אין ידיעות מוסמכות. השריד היחיד לכות היצירה של יהדות זו היא, לפי השערת י"ל צונץ, "והוא רחום", פרקי תחנון, הנאמרים עד היום בימי שני וחמישי לאחר תפילת שחרית, שנתחברו בעקבות רדיפת הוויגוטים.

בראשית המאה השמינית, עם כיבוש ספרד על-ידי הערבים, נפלה גם פרובנס בידיהם. אולם כבר במחצית המאה השמינית נכבשה פרובנס על-ידי הפרנקים¹, ומני אז הוטב מצב היהודים בארץ זו. סבלם בימי הוויגוטים ואפילו בימי הערבים עורר אותם לעזור לפרנקים בכיבושם, ובית הקארולינגים זכר להם חסד זה. ההגבלות של ימי הוויגוטים נתבטלו, ניתנו

* תרביץ, שנה כ"ב, תשי"א, עמ' 85 ואילך.

1 L. Zunz, Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes, Berlin 1859, p. 10; H. E. G. Rosz, MGWJ, 27, pp. 64—66; I. Elbogen, Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung, Frankfurt a. M. 1924, pp. 77, 273, 524. שהביא ישראל דוידזון, אוצר השירה והפיוט, כרך שני, אות ו', סי' 152, עמ' 183—184. ליהדות פרובנס בתקופה הקדומה בכלל וליהדות נרבונה בפרט עיין: S. Katz, The Jews in the Visigothic and Frankish Kingdom of Spain and Gaul, Cambridge, America, 1937; Jean Régné, Condition des Juifs de Narbonne, מאמר, שנתפרסם בהמשכים ב-REJ, עמ' 1 ואילך.